

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΡΟΖΑ ΕΣΚΕΝΑΖΥ
Η “ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΟΥ ΡΕΜΠΕΤΙΚΟΥ ΤΡΑΓΟΥΔΙΟΥ”
ΚΑΡΕΤΣΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΙΑ
Α.Μ.: 5052202000043

Επιβλέπων Καθηγητής: Χρήστος Καρδαράς

Ναύπλιο, 6 Ιανουαρίου 2021

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η Σάρα-Ρόζα Σκιναζί γεννήθηκε γύρω στο 1895 με 1900 στην Κωνσταντινούπολη, από φτωχούς Εβραίους γονείς, σεφαραδίτικης καταγωγής. Ο πατέρας της Αβραάμ Σκιναζί, που εργαζόταν ως παλιατζής και η μητέρα της, Φλώρα, είχαν άλλα τρία παιδιά. Το 1910 η οικογένεια Σκιναζί μετακόμισε στη Θεσσαλονίκη, η οποία τότε βρισκόταν ακόμη υπό Οθωμανική κυριαρχία. Ο πατέρας της έπιασε δουλειά σε εργοστάσιο βαμβακιού και συγχρόνως έκανε διάφορες περιστασιακές δουλειές για να βελτιώσει την οικονομική κατάσταση της οικογένειάς του. Η μοναδική της εκπαίδευση ήταν από μια κοπέλα της γειτονιάς, που δίδασκε γραφή και ανάγνωση σε διάφορα κορίτσια. Η πρώτη γλώσσα που μίλησε ήταν η ισπανοεβραϊκή, ενώ αργότερα (άγνωστο πότε) έμαθε τούρκικα και ελληνικά. (Μεντής, 2012:18-19).

Για μια περίοδο η Σάρα, ο αδελφός της και η μητέρα τους έζησαν στη Κομοτηνή. Η μητέρα της βρήκε εκεί δουλειά ως υπηρέτρια σε μια εύπορη οικογένεια. Μια μέρα οι Τούρκοι ιδιοκτήτες μιας ταβέρνας την άκουσαν να τραγουδά. Ενθουσιάστηκαν από τη φωνή της και αμέσως πήγαν στο σπίτι της για να της ζητήσουν να εμφανιστεί στο κέντρο τους. Η μητέρα της εξοργίστηκε με την προοπτική η Σάρα να γίνει καλλιτέχνης. Πολλά χρόνια μετά από το επεισόδιο αυτό, η Ρόζα παραδέχθηκε ότι η περίοδος που είχε ζήσει στην Κομοτηνή αποτέλεσε ένα καθοριστικό σημείο στη ζωή της. Εκεί ήταν, είπε, που αποφάσισε να γίνει τραγουδίστρια και χορεύτρια. (Συλλιγνάκη, 2017).

Όταν επέστρεψαν στη Θεσσαλονίκη, η οικογένειά της έμενε σ' ένα νοικιασμένο διαμέρισμα κοντά στο θέατρο Grand Hotel και η Σάρα βοηθούσε δύο από τις χορεύτριες να κουβαλούν τα ρούχα της δουλειάς τους στο θέατρο, ελπίζοντας ότι μια μέρα θα εμφανιζόταν μαζί τους στη σκηνή. (Συλλιγνάκη, 2017). Όταν μεγάλωσε λίγο, οι δύο χορεύτριες την ανέβασαν στη σκηνή. Κάπως έτσι ξεκίνησε να τραγουδάει και να χορεύει όσα τραγούδια είχε μάθει, παρά το γεγονός ότι οι γονείς της ήταν αντίθετοι και προσπαθούσαν να την κάνουν να σταματήσει με επιπλήξεις και ξυλοδαρμούς. (Εσκενάζυ, 1982:17-18).

ΕΡΩΤΑΣ, ΓΑΜΟΣ, ΠΑΙΔΙ

Έφηβη ακόμα γνώρισε και ερωτεύτηκε τον Θεσσαλονικιό ηθοποιό, Γιάννη Ζαρντινίδη. Οι δυο τους κλέφτηκαν το 1913, επειδή η εύπορη οικογένεια του Ζαρντινίδη δεν ενέκρινε τη σχέση τους, θεωρώντας τη Σάρα αμφιβόλου ηθικής. Την περίοδο εκείνη η νεαρή τραγουδίστρια άλλαξε το όνομα της σε Ρόζα Εσκενάζυ. Παντρεύτηκαν την ίδια χρονιά και απέκτησαν ένα γιό, τον Παράσχο. Ο γάμος τους κράτησε τρία χρόνια και την κηδεμονία του παιδιού ανέλαβε ο πατέρας, ο οποίος πέθανε το 1917. Η Ρόζα έμεινε χήρα με ένα μικρό παιδί και μη μπορώντας να το μεγαλώσει μόνη της, τη φροντίδα του ανέλαβε το οικοτροφείο του Αγίου Ταξιάρχη στην Ξάνθη. Αργότερα την κηδεμονία του παιδιού πήρε η οικογένεια Ζαρντινίδη. (Μεντής, 2012:20). Ο Παράσχος Ζαρντινίδης έγινε ανώτερος αξιωματικός του Ελληνικού στρατού. Επανασυνδέθηκε με τη μητέρα του, χρόνια μετά, αφότου τη βρήκε στην Αθήνα, το 1935. (Συλλιγνάκη, 2017).

ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ ΚΑΙ Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΤΟΥΝΤΑ

Η Ρόζα μετακόμισε στην Αθήνα μετά τον θάνατο του Γιάννη Ζαρντινίδη. Σύντομα συνδέθηκε με δύο αρμένισες καλλιτέχνιδες του καμπαρέ, τη Σεραμούς και τη Ζαμπέλα, που την ξεχώρισαν επειδή μιλούσε τουρκικά και είχε ταλέντο στο τραγούδι. Έτσι, παρόλο που συνέχισε να εμφανίζεται ως χορεύτρια, άρχισε επίσης να τραγουδά για τους θαμώνες του κέντρου στα ελληνικά, τουρκικά και αρμένικα. Το 1924 σε ένα εξοχικό κέντρο στις Τζιτζιφιές, ξεκίνησε να τραγουδάει επαγγελματικά. Εκεί την ανακάλυψε για πρώτη φορά ο Παναγιώτης Τούντας, ο οποίος κατάλαβε αμέσως το ταλέντο της και τη σύστησε στον Βασίλη Τουμπακάρη της εταιρείας Columbia Records. (Μεντής, 2012:20-21).

Η Ρόζα Εσκενάζυ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ ΠΟΡΕΙΑ, Η ΚΑΡΙΕΡΑ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΗΣ

Οι πρώτες επιτυχίες της Ρόζας στο πάλκο και στη δισκογραφία ήρθαν πολύ γρήγορα και την έκαναν δημοφιλή. Οι δύο πρώτες ηχογραφήσεις της για τη Columbia, το «Μαντίλι Καλαματιανό» και το «Κόφτην Ελένη την ελιά» (περίπου το 1928) σηματοδότησαν την απαρχή μιας μεγάλης πορείας στη δισκογραφία. (Συλλινγάκη, 2017). Συνεργάστηκε με όλους τους συνθέτες του Μεσοπολέμου: Κώστα Σκαρβέλη, Μενέλαο Μιχαηλίδη, Δημήτρη Σέμση ή Σαλονικιό, Βαγγέλη Παπάζογλου, Αγάπιο Τομπούλη, Γρηγόρη Ασίκη, Σταύρο Παντελίδη, Κώστα Καρίπη, κ.α., καθώς επίσης συνεργάστηκε και με όλες τις δισκογραφικές εταιρείες. Η δισκογραφία της Εσκενάζυ, θεωρείται η μεγαλύτερη και πλουσιότερη σε σχέση με οποιουδήποτε άλλου τραγουδιστή/τραγουδίστριας εκείνης της εποχής. Το 80% των τραγουδιών της είναι ρεμπέτικα και αμανέδες, ενώ το υπόλοιπο 20% αντιστοιχεί σε δημοτικά τραγούδια (Ψαθά, 2017:14). Την ίδια εποχή που έκανε τα βήματα της στη ρεμπέτικη μουσική, παράλληλα μάθαινε και δημοτικά τραγούδια. (Εσκενάζυ, 1982:20-21-77).

Για πολλά χρόνια εμφανιζόταν στο κέντρο «ο Ταΰγετος» (ουζερί-μυυραρία-κοσμική ταβέρνα επί της οδού Δώρου στην Ομόνοια), κέντρο από το οποίο πέρασαν πρωτοπόροι διανοούμενοι της εποχής, ανάμεσα τους και ο Γιάννης Τσαρούχης. Για σχεδόν δεκαπέντε χρόνια, βρέθηκε η Ρόζα εκεί, παρέα με τους αχώριστους συνεργάτες της: τον Δημήτρη Σέμση (βιολί), τον Λάμπρο Λεονταρίδη (πολίτικη λύρα), τον Χαράλαμπο ή Λάμπρο Σαββαΐδη (κανονάκι), τον Γρηγόρη Ασίκη και, κυρίως, τον Αγάπιο Τομπούλη (ούτι). (Συλλινγάκη, 2017). Καθώς εξελισσόταν η καριέρα της, η αμοιβή της ανέβαινε συνεχώς ενώ ήταν η πρώτη που υπέγραψε με τις δισκογραφικές εταιρείες αποκλειστικό συμβόλαιο με ποσοστά. (Μεντής, 2012:21).

Εσκενάζυ, Τομπούλης, Λεονταρίδης

Η ΛΟΓΟΚΡΙΣΙΑ, Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΤΗΣ ΚΑΤΟΧΗΣ ΚΑΙ ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΑ ΧΡΟΝΙΑ

Πολλά τραγούδια της Ρόζας, όπως το «Πρέζα όταν Πιεις», λογοκρίθηκαν από τη δικτατορία του Ι.Μεταξά (1936) και απαγορεύτηκαν. Έτσι, με την επιβολή της λογοκρισίας, η σμυρναϊκή σχολή του ρεμπέτικου που εκπροσωπούσε η Ρόζα αλλά το καινούριο ρεύμα της πειραιώτικης σχολής του ρεμπέτικου, που εκπροσωπούσε ο Βασίλης Τσιτσάνης, πέρασαν σε φάση περιθωριοποίησης (Συλλιγνάκη, 2017).

Σύντομα η ανεξαρτησία της Ελλάδας θα δεχόταν καιρίο πλήγμα. Το 1940 η Ιταλία εισέβαλε στην Ελλάδα και το 1941 ο γερμανικός στρατός κατέλαβε τη χώρα. Παρά το καταπιεστικό καθεστώς της Κατοχής, η Ρόζα συνέχισε να εμφανίζεται και το 1942 άνοιξε το δικό της μουσικό κέντρο, το «Κρυστάλ», μαζί με τον γιο της τον Παράσχο, με τον οποίο είχαν επανασυνδεθεί στο μεταξύ. Μολονότι ήταν Εβραία, κατάφερε να βγάλει ένα πλαστό πιστοποιητικό γεννήσεως. Ωστόσο εκείνο που διασφάλισε την προστασία της ήταν η σχέση της με έναν Γερμανό αξιωματικό. Η Ρόζα όμως δεν ήταν συνεργάτιδα των Γερμανών. Αντιθέτως, χρησιμοποίησε την προνομιούχο θέση της για να στηρίζει την ελληνική Αντίσταση, κρύβοντας αντιστασιακούς μαχητές στο σπίτι της. Κατάφερε επίσης να γλυτώσει αρκετούς Εβραίους στην Αθήνα και τη Θεσσαλονίκη. Ανάμεσα σ' εκείνους που έσωσε η Ρόζα από τη μεταφορά τους στο Άουσβιτς ήταν και η δική της οικογένεια. Το 1943 όμως η κάλυψή της κατέρρευσε και τη συνέλαβαν. Παρέμεινε τρεις μήνες στη φυλακή και στη συνέχεια την άφησαν ελεύθερη, μετά από τις συντονισμένες προσπάθειες του Γερμανού εραστή της αλλά και του γιου της. Κρυβόταν για το υπόλοιπο διάστημα έως το τέλος του πολέμου, φοβούμενη ότι θα μπορούσε να συλληφθεί ξανά από τους Γερμανούς. Με τη λήξη του πολέμου η Ρόζα συνεχίζει τη δισκογραφική της πορεία μέσα σε ένα διαφορετικό κοινωνικό και πολιτιστικό πλαίσιο, μετά τη δικτατορία του Μεταξά, τη λογοκρισία και τις καταστροφές που έφερε ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. (Μεντής, 2012:22).

Η ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟ ΧΡΗΣΤΟ ΦΙΛΙΠΠΑΚΟΠΟΥΛΟ

Το 1949, η Ρόζα, που τραγουδούσε στην Πάτρα, πήγε στο αστυνομικό τμήμα για να βγάλει καινούρια ταυτότητα. Το γεγονός που καθόρισε όλη την υπόλοιπη ζωή της εμφανίστηκε όταν συνάντησε εκεί τον Χρήστο Φιλιππακόπουλο, έναν νεαρό αξιωματικό της αστυνομίας, που ήταν περίπου 30 χρόνια νεότερός της. Παρά τη διαφορά ηλικίας ανάμεσά τους, ερωτεύτηκαν. Η σχέση αυτή επρόκειτο να διαρκέσει, με διάφορους τρόπους, έως το τέλος της ζωής της Ρόζας. (Συλλιγνάκη, 2017).

ΟΙ ΜΟΥΣΙΚΕΣ ΠΕΡΙΟΔΕΙΕΣ ΤΗΣ

Η Ρόζα είχε την τύχη, από τα πρώτα χρόνια της καριέρας της, να κάνει περιοδίες εκτός Ελλάδας, σε διάφορες χώρες όπως στην Αίγυπτο, την Αλβανία και τη Σερβία, μέρη στα οποία την υποδέχθηκαν με ιδιαίτερη θέρμη. Το 1950, ξεκίνησε την περιοδεία της στην Κωνσταντινούπολη, αφού της το είχε προτείνει ο καλλιτεχνικός πράκτορας Αιδίνης. Μαζί με τον στενό συνεργάτη της Αγάπιο Τομπούλη και την ορχήστρα της, έπαιξε για αρκετό καιρό και πραγματοποίησε πολλές ηχογραφήσεις με τούρκικα και ελληνικά τραγούδια. Το πρώτο ταξίδι της στην Αμερική έγινε το 1952, το δεύτερο γύρω στο 1958. Η Ρόζα γύρισε από την Αμερική το 1959 εξαιτίας της μεγάλης της αγάπης για τον άντρα που κράτησε δίπλα της ως το τέλος της ζωής της. Η ίδια αναφέρει πως από την δουλειά αυτή πήρε πολλά λεφτά και δόξες. (Ψαθά, 2017:14). Αλλά πίστευε πως φάνηκε και τυχερή. Λέει χαρακτηριστικά στην αυτοβιογραφία της: [...] «Ήμουνα καλή στη δουλειά μου αλλά και τυχερή, γιατί όσο καλή φωνή κι αν έχεις, άμα δεν έχεις κισμέτ δεν κάνεις τίποτα» [...] (Εσκενάζυ, 1982:29).

Ρόζα Εσκενάζυ - Έβγα ψυχή απ' το κορμί (Πηγή: [Ρόζα Εσκεναζυ - Γκαζέλ Νιχαβέντ \(Έβγα ψυχή απ το κορμί\)](#))

ΔΕΚΑΕΤΙΕΣ 1960-1980

Στις αρχές του 1960 το ρεμπέτικο και το σμυρναϊκό τραγούδι αρχίζουν να υποχωρούν, στα μέσα όμως της δεκαετίας, η αναζήτηση για τους ερμηνευτές και τους δημιουργούς του ρεμπέτικου έγινε πιο έντονη. Η Ρόζα Εσκενάζυ, εμφανίζεται ξανά στο προσκήνιο από τον Τάσο Σχόρηλη το 1972, ο οποίος την έπεισε να τραγουδήσει ξανά μπροστά σε κοινό. (Ψαθά, 2017:15). Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας του '70 εμφανίστηκε γεμάτη κέφι στις αφιερωμένες στο ρεμπέτικο βραδιές που έγιναν στις μπουάτ «Αιγόκερως» και «Θεμέλιο» στην Πλάκα, ενώ βγήκε και σε εκπομπή-αφιέρωμα στην τότε νέα Χαρούλα Αλεξίου, η οποία έκανε μία επανεκτέλεση στο “Χαρικλάκι”. Η Ρόζα Εσκενάζυ δεν επηρέασε όμως μόνο την Χάρις Αλεξίου, αλλά και άλλες σύγχρονες της, όπως την Ελένη Βιτάλη και τη Γλυκερία. (Παπαευσταθίου, 2018).

ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Η τελευταία της δημόσια εμφάνιση έγινε στην Πάτρα τον Σεπτέμβριο του 1977. Το 1976 άλλαξε το θρήσκευμα της σε Χριστιανή Ορθόδοξη και ξαναβαπτίστηκε ως Ροζαλία Εσκενάζυ. Τα τελευταία χρόνια της ζωή της άρχισε να εξασθενεί η μνήμη της, να παρουσιάζει συμπτώματα της νόσου Αλτσχάιμερ και πολύ συχνά να χάνει τον προσανατολισμό της. Στις 2 Δεκεμβρίου 1980 αφήνει την τελευταία της πνοή στα χέρια του αγαπημένου της Χρήστου, που ήταν δίπλα της όλο αυτό το διάστημα. (Μεντής, 2012:24).

ΑΝΤΙ ΕΠΙΛΟΓΟΥ

Η Σάρα Σκιναζί ή αλλιώς Ρόζα Εσκενάζυ ή αλλιώς Λίνα Σαμπάχ (ψευδώνυμο που χρησιμοποίησε σε κάποιες ηχογραφήσεις παραδοσιακών τραγουδιών), αποτελεί αναμφισβήτητα μια πολύ ξεχωριστή προσωπικότητα στο χώρο της μουσικής και συγκεκριμένα στο σμυρναϊκό και ρεμπέτικο τραγούδι. Μια ερμηνεύτρια ψυχής, με έμφυτο ταλέντο. Μέσα από την ιστορία της και τον τρόπο που επέλεξε να ζεί, ανακαλύπτουμε μια γυναίκα με έντονη προσωπικότητα. Δυναμική, ανατρεπτική, ασυμβίβαστη, αντικομοφορμίστρια. Μια πραγματική λεβέντισσα που δεν “βολεύτηκε” ποτέ με τα σίγουρα. Ήταν ένας ελεύθερος, περήφανος αλλά ταυτόχρονα και ταπεινός άνθρωπος. Η “βασίλισσα του ρεμπέτικου”, όπως την αποκαλούν, μας άφησε μια ανεκτίμητης αξίας μουσική κληρονομιά, ένα ιδιαίτερο και διαχρονικό μουσικό άκουσμα, το οποίο μελετάται μέχρι σήμερα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΚΑΙ ΠΗΓΕΣ

Εσκενάζυ, Ρ. (1982). *Αυτά που θυμάμαι*. Αθήνα: Κάκτος.

Μεντής, Π. (2012). *Ρόζα*. Αθήνα: Αιγόκερως.

Παπαευσταθίου, Α. (2018). *Ρόζα Εσκενάζυ: Μόνη της πατρίδα, η μουσική της*. Ανακτήθηκε από <https://www.maxmag.gr/afieromata/roza-eskenazy/>

Συλλιγνάκη, Ν. (2017). *Ρόζα Εσκενάζυ: χορεύτρια, τραγουδίστρια, ντίβα*. Ανακτήθηκε από <https://reasonmachine.wordpress.com/2017/12/02/roza/>

Ψαθά, Δ. (2017). *Ρόζα Εσκενάζυ: Προπολεμικά Ρεμπέτικα & Παραδοσιακά Τραγούδια*. Διπλωματική εργασία, Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας. Ανακτήθηκε από <https://dspace.lib.uom.gr/bitstream/2159/20225/4/PsathaDespinaMsc2017.pdf>